

В.П. Славов

д.с.-г.н.

О.В. Рудень

аспірант

Л.В. Шапаренко

Український науково-дослідний інститут продуктивності АПК

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ КОРМІВ – ЕКОНОМІЧНА ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

На прикладі аграрних підприємств Сумської області досліджена ефективність використання кормів на виробництво молока та яловичини. Вивчено економічну й зоотехнічну окупність кормів даною продукцією. Перевитрати кормів, порівняно із нормативними, за останні три роки в цілому знизилися на 58 % при виробництві молока, при виробництві м'яса – на 35 %.

Актуальність проблеми

Трансформаційні процеси в економіці країни стали причиною суттєвих змін в макро- та мікросередовищі функціонування підприємств. Посилюється мотивація до підвищення економічної ефективності виробництва. При цьому кількість застосовуваних сировинних і енергетичних ресурсів поступово зменшується, а їх вартість збільшується, що підвищує актуальність їх раціонального використання. Тобто у сучасному виробництві, коли попит на ресурси зростає, а їх кількість зменшується, ефективне функціонування виробничих систем можна забезпечити лише завдяки раціональному використанню ресурсів та їх економії. Більша частка ресурсів економіки, а також резерви впровадження ресурсозберігаючих технологій нині використовуються недостатньо.

Дослідження [1] свідчать, що якщо всю одержану економію в Україні прирівняти до 100 %, то впровадження прогресивних норм використання ресурсів становитиме тільки 10 %, на використання вторинних ресурсів припадає 39 %, на виведення з виробництва застарілих та освоєння випуску нових виробів – 30,9, скорочення втрат від браку – 8,2, впровадження ефективних замінників дорогої сировини і матеріалів – 1,3, впровадження маловідходних і безвідходних технологій та енергозберігаючого устаткування – 2,7, інші чинники – 7,9 %. Ресурсозбереження як економічна категорія має певну суперечність. Вона проявляється як суперечність суб'єктів економічної системи, з одного боку, інтересів виробників і постачальників ресурсів, а з іншого, – інтересів споживачів, виробників кінцевої продукції. У виробництві продукції тваринництва техніко-економічна політика ресурсозбереження має бути спрямована на зниження матеріаломісткості продукції на основі нормативного витрачання ресурсів та розробку і впровадження нових регламентних вимог до організації й технології виробництва. Для отримання

об'єктивної оцінки ефективності підприємства слід врахувати оцінку тих витрат, що забезпечили певні результати.

Сутнісна характеристика ефективності виробництва (продуктивності системи) знаходить відображення в загальній методології її визначення, формалізоване вираження якої має такий вигляд [2, 3, 4]:

$$\text{Ефективність (продуктивність)} = \frac{\text{Результати}}{\text{Ресурси (витрати)}}.$$

Визначальним показником ефективності виробництва є собівартість. Обґрунтоване формування собівартості продукції тваринництва можна забезпечити нормуванням поопераційних витрат усіх видів ресурсів, виходячи з нормування живої та уречевленої праці й встановлення взаємозв'язків між витратами цих ресурсів [5]. У галузях тваринництва ефективність використання ресурсів має значні коливання, що обумовлюються продуктивністю тварин, рівнем годівлі, вартістю кормів та іншими чинниками.

Тваринництво – галузь агропромислового комплексу України, що створює вихідну продукцію для харчування населення та сировину для промисловості. А відтак тваринництво визначає і продовольчу безпеку держави як складову національної безпеки. Незважаючи на таке важливе значення даної галузі, сьогодні вона знаходиться в критичному стані. Спад сільськогосподарського виробництва досяг критичної межі. Зменшення об'єму валової продукції сільського господарства в усіх категоріях підприємств складає більше 60 % відносно рівня 1990 р., у тому числі продукція рослинництва – 79 % і тваринництва – 47 %. У загальному виробництві валової продукції аграрного сектора частка сільськогосподарських підприємств скоротилася майже втричі, продукція рослинництва – у 2,2 раза, а продукція тваринництва – у 4,2 раза, порівняно до 1990 року. Роль провідної галузі зведена до допоміжної.

Незважаючи на певне зростання виробництва продукції за останні роки, галузь не вийшла з кризової ситуації. Практично вся продукція тваринництва є нерентабельною та високовитратною. Особливо це стосується кормових ресурсів, витрати яких на виробництво молока складають 40–60 %, яловичини – 60–70 %, свинини – 65–70 %, птиці – 70–75 %, яєць – 50–60 % [6]. Тому корми були і залишаються економічною основою для розвитку цієї галузі, а зниження собівартості виробництва продукції є одним із головних чинників інтенсивного розвитку галузі та виробництва високорентабельної й конкурентноздатної продукції.

Враховуючи наведене вище, є постійна необхідність економічного дослідження цієї проблеми, глибокого аналізу та оцінки ефективності використання кормових ресурсів при виробництві продукції тваринництва.

Мета статті

Дослідити динаміку витрат кормових ресурсів на виробництво молока і яловичини та на прикладі господарств Сумської області визначити ефективність їх використання на виробництво продукції.

Результати досліджень

Для досягнення мети досліджень проаналізовано динаміку окремих показників ефективності виробництва молока і яловичини та витрат ресурсів в господарствах всіх категорій Сумської області (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка виробництва молока і яловичини та витрат ресурсів на підприємствах всіх категорій Сумської області

Показник	Рік			Індекс			
	2005	2006	2007	базовий		ланцюговий	
				2006	2007	2006	2007
Валове виробництво, ц:							
молока	1708029	1439709	1140796	0,84	0,66	0,84	0,79
приросту великої рогатої худоби	141758	122018	103499	0,86	0,73	0,86	0,84
Використано кормів, ц к.од. на виробництво:							
молока	2357080	1972401	1425995	0,84	0,6	0,84	0,72
приросту великої рогатої худоби	2407051	2095049	1685999	0,87	0,7	0,87	0,8
Вартість кормів, використаних на виробництво, грн.:							
молока	67646,2	55019	52167,3	0,81	0,77	0,81	0,94
приросту великої рогатої худоби	59430,2	54749,4	53420,7	0,92	0,89	0,92	0,97
Собівартість молока, грн.	79,46	81,3	99,2	1,03	1,25	1,03	1,22
Собівартість приросту великої рогатої худоби, грн.	744,9	811,7	933,6	1,09	1,25	1,09	1,15

За досліджувані роки валове виробництво молока в господарствах області знижувалось. Порівняно до 2005 року, базові індекси складають 0,84 і 0,66 %, а ланцюгові – 0,84 і 0,79 відповідно. Аналогічна ситуація спостерігається й по виробництву яловичини. Відповідно знижувалась і

кількість кормів на виробництво цієї продукції: базові індекси по молоку складають 0,84 і 0,6, а ланцюгові – 0,84 і 0,72 %, по приросту великої рогатої худоби – 0,87 і 0,7 та 0,87 і 0,8 % відповідно.

Слід зазначити, що вартість кормів, використаних на виробництво даної продукції, також зменшилась, а її собівартість підвищилась, особливо у 2007 році, порівняно з 2005 і 2006 роками.

Наведені вище дані таблиці 1 використані для аналізу ефективності (економічної та зоотехнічної) кормових ресурсів на виробництво молока і приросту ВРХ. Дані економічної ефективності витрат кормів на виробництво продукції тваринництва наведені в таблиці 2. Вони свідчать, що у 2006 році вартість кормів на виробництво 1 ц молока знизилась на 3,5 %, а у 2007 році підвищилась на 15,5 %, порівняно з 2005 роком. Вартість кормів на виробництво 1 ц яловичини, порівняно з 2005 роком, підвищилась на 7 % у 2006 та на 23,1 % – у 2007 роках

Таблиця 2. Економічна ефективність витрат кормів в сільськогосподарських підприємствах Сумської області

Показник	Рік		
	2005	2006	2007
Вартість кормів, грн. на 1 ц молока	39,6	38,22	45,73
%	100	96,5	115,5
приросту великої рогатої худоби	419,24	448,7	516,15
%	100	107	123,1
Вироблено на 1 грн. вартості витрачених кормів, кг: молока	2,52	2,62	2,19
%	100	103,6	86,6
приросту великої рогатої худоби	0,24	0,22	0,19
%	100	93,4	81,2

На 1 грн. вартості витрачених кормів у 2006 році вироблено молока на 3,6 % більше, а у 2007 році – на 13,4 % менше, порівняно з 2005 роком, приросту великої рогатої худоби на 6,6 – 18,8 % менше як у 2006, так і у 2007 роках.

У таблиці 3 наведені дані зоотехнічної окупності кормів. На 1 ц молока у 2007 році витрати кормів знизилися на 9,4 %, порівняно до 2005 року, а приросту ВРХ – на 4,1% відповідно.

На 1 ц кормів виробництво молока у 2007 році зросло на 10,4 %, а приросту ВРХ – на 4,2 %, порівняно з 2005 роком. Спостерігається тенденція підвищення зоотехнічної окупності кормів продукцією. Проте порівняння фактичних витрат кормів з нормативними показниками використання кормів на виробництво 1 ц молока і приросту ВРХ свідчить про перевитрати кормів і неефективне їх використання.

Високорентабельне ведення молочного скотарства у Сумській області може бути досягнуто завдяки розв'язанню проблеми раціонального використання кормових ресурсів (табл. 4).

Таблиця 3. Зоотехнічна окупність кормових ресурсів продукцією тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Сумської області

Показник	Рік		
	2005	2006	2007
Використано кормів, ц к.од. на виробництво 1 ц:			
молока	1,38	1,37	1,25
%	100	99,3	90,6
приросту великої рогатої худоби	16,98	17,17	16,29
%	100	101,1	95,9
Вироблено на 1 грн. Вартості витрачених кормів, кг:			
молока	72,5	73	80
%	100	100,7	110,4
приросту великої рогатої худоби	5,9	5,8	6,1
%	100	98,9	104,2

Таблиця 4. Резерв росту об'ємів виробництва продукції тваринництва в Сумській області за рахунок раціонального використання кормових ресурсів*

№ з/п	Показник	Молоко			Приріст ВРХ		
		2005	2006	2007	2005	2006	2007
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Фактично вироблено продукції, ц	1708029	1439709	1140796	141758	122018	103499
2	Норма витрат кормів на 1 ц, ц. к. од.	1,27	1,27	1,18	10,6	10,6	10,6
3	Нормативні витрати кормів на фактичну продукцію, ц к. од. (рядок 1 х рядок 2)*	2169197	1828430	1346139	1502635	1293391	1097089
4	Фактично витрачено кормів, ц к. од.	2357080	1972401	1425995	2407051	2095049	1685999
5	Перевитрати кормів, ц к. од (рядок 4–рядок 3)	187883	143971	79856	904416	801658	588909
6	Невикористаний резерв росту об'єму виробництва продукції, ц (рядок 5:рядок 2)	147940	113363	67674	85322	75628	55557

Закінчення табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8
7	Невикористаний резерв росту об'єму виробництва продукції, % (рядок 6 : рядок 1 x 100)	8,7	7,9	5,9	60,2	62,0	53,7

Примітка: у дужках показано порядок розрахунків

Перевитрати кормів, порівняно з нормативом, за останні три роки в цілому хоча і зменшилися по молоку з 187883 ц кормових одиниць у 2005 році до 79856 у 2007 році, або на 58 %, а по приросту ВРХ – з 904416 ц кормових одиниць до 588909 ц, або на 35 % відповідно, проте не відповідають нормативним показникам витрат на фактичну продуктивність тварин. Тільки в результаті цього недоотримано молока 147940 ц у 2005 році (8,7 %), у 2006 – 113363 ц (7,9 %), у 2007 – 67674 ц (5,9 %), а по приростах ВРХ відповідно – 60,2; 62,0 та 53,7 %.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Підвищення продуктивності галузі тваринництва повинно ґрунтуватись на розробленні і впровадженні таких організаційно-економічних принципів, які б забезпечували цей ріст при мінімальних витратах ресурсів.

Господарства Сумської області за останні три роки поступово нарощують об'єми виробництва тваринницької продукції за рахунок підвищення продуктивності тварин та скорочення витрат кормових ресурсів. Проте на даному етапі вони не відповідають науково обґрунтованим нормативам. Тому зусилля спеціалістів необхідно спрямовувати на пошук ефективних шляхів витрат кормових ресурсів в конкретних умовах господарювання.

Література

1. Ресурсосбережение: эколого-экономический аспект / Н.И. Конищева, Н.А. Кушникович, Л.В. Рожкова и др. – К.: Наук. думка, 1992. – 212 с.
2. Генкин Б.М. Экономика и социология труда. – М.: Норма, 2002. – 448 с.
3. Економіка підприємств / За ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2002. – 528 с.
4. Новожилов В.В. О тенденциях в развитии измерения производительности труда. – С.-Пб.: Изд-во С.-Пб. ун-та, 1998.
5. Вітвіцький В.В. Нормативна трудомісткість – основа раціонального використання ресурсів // Актуальные проблемы экономики. – 2004. – № 9. – С. 43–50.

-
6. Побережна А.А. Розвиток кормовиробництва в період реформування агропромислового комплексу // Економіка АПК. – 2002. – № 12. – С. 80–84.
-
-